

การเสริมพลังเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้
กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี*

EMPOWERMENT OF SUGARCANE FARMERS TO ACHIEVE SUSTAINABLE
SELF-RELIANCE, A GROUP OF DEBTORS FROM THE KANCHANABURI FARMERS
REHABILITATION AND DEVELOPMENT FUND

เทพภูวิชต์ เตชะสมบูรณ์กิจ*, พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี, พระมหาประกาศิต ฐิตีปสิทธิกร

Theppoochwis Techasombooranakit*, Phramaha Boonlert Chuaythane, Phramaha Prakasit Thitipassitthikorn

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี นครปฐม ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,

Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: theppoochwis@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี 2) พัฒนารูปแบบการเสริมพลังเกษตรกรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามแนวคิด BCG Model และ 3) เสนอแนวทางการเสริมพลังสำหรับเกษตรกร ให้สามารถลดการเป็นหนี้และพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง จากเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 192 ตัวอย่าง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิรวม 22 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบทแบบพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ปัจจัยแทรกอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ย 4.12 อยู่ในระดับมีผลมาก รองลงมา คือ ปัจจัยภายนอก มีค่าเฉลี่ย 3.83 อยู่ในระดับมีผลมาก และปัจจัยเกี่ยวกับการปลูกอ้อย มีค่าเฉลี่ย 3.63 อยู่ระดับปานกลาง 2) การพัฒนารูปแบบการเสริมพลังเกษตรกรตามแนวคิด BCG Model คือ ด้านเศรษฐกิจชีวภาพ เช่น การนำซากอ้อยมาทำเป็นพลังงานทดแทน ด้านเศรษฐกิจหมุนเวียน เช่น การนำซังอ้อยมาทำวัสดุสำหรับปลูกเห็ดฟาง และด้านเศรษฐกิจสีเขียว เช่น การไม่เผาใบอ้อยแต่แต่งใบอ้อยเป็นปุ๋ยหมักในแปลง และ 3) รูปแบบการเสริมพลังเกษตรกรผู้ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน เช่น การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ในการจัดระบบหนี้สิน การรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง

คำสำคัญ: เกษตรกร, การเสริมพลัง, การพึ่งตนเอง, กองทุนฟื้นฟู

Abstract

This research aims to 1) Study the factors affecting the debt of sugarcane farmers in the debtor group of the Agricultural Rehabilitation and Development Fund, Kanchanaburi Province, 2) Develop a model for empowering farmers to be self-reliant according to the BCG Model concept, and 3) Propose an empowerment approach for farmers to reduce debt and be self-reliant sustainably. This research is a mixed - methods research: quantitative research, data collection using questionnaires with a purposively selected sample of 192 sugarcane farmers in the debtor group of the Agricultural Rehabilitation and Development Fund, Kanchanaburi Province. Statistical data analysis was performed by finding frequency percentage, mean, and standard deviation. In qualitative research, in-depth interviews and focus group discussions with 22 experts were used. Data were analyzed using content analysis with descriptive context. The research results found that 1) The factor affecting debt with the highest mean was other intervening factors with a mean of 4.12, which is at a very significant level, followed by external factors with a mean of 3.83, which is at a very significant level. And the factors related to sugarcane cultivation have an average of 3.63, which is at a moderate level. 2) Development of a model for empowering farmers based on the BCG Model concept, namely, the bioeconomy aspect, such as using sugarcane waste as alternative energy, the circular economy aspect, such as using sugarcane cobs as materials for growing straw mushrooms, and the green economy aspect, such as not burning sugarcane leaves but using sugarcane leaves as compost in the plot. And 3) Models for empowering farmers to be able to sustainably rely on themselves, such as developing skills and knowledge in debt management, and forming farmer groups to increase bargaining power.

Keywords: Farmers, Empowerment, Self-Reliance, Rehabilitation Fund

บทนำ

ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศเกษตรกรรม การทำการเกษตรถือเป็นอาชีพหลักที่สำคัญของประเทศไทย ภาคการเกษตรภายในประเทศไทยมีลักษณะเป็นการเกษตรแบบดั้งเดิม การผลิตเน้นการตอบสนองความต้องการของครอบครัวเป็นหลัก ต่อมาได้มีการพัฒนาในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เป็นการผลิตเพื่อการค้า ทำให้เกษตรกรมีการขยายพื้นที่ในการผลิตได้อย่างรวดเร็ว โดยนำเทคโนโลยีทางการเกษตรแบบใหม่เข้ามาใช้ในการผลิต (ณชนันท์ อัครเดชาพนิช และทมัล แสงสว่าง, 2564) อ้อยเป็นพืชอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย เพราะเป็นผู้ส่งออกน้ำตาลทรายรายใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลก รองจากประเทศบราซิล นอกจากนั้นอ้อยยังเป็นพืชอุตสาหกรรมที่มีผู้เกี่ยวข้องในทุกกระดับ ตั้งแต่ระดับไร่นาถึงโรงงานน้ำตาลและอุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ เช่น การผลิตไฟฟ้า ไม้อัด กระดาษ เอทานอล และผลิตภัณฑ์อาหาร เป็นต้น แต่จากการสำรวจต้นทุนการผลิตอ้อยในช่วง 5-10 ปีที่ผ่านมา พบว่า ต้นทุนการผลิตอ้อยของเกษตรกรมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี เช่น ในปีการผลิต 2555/56 และ 2557/58

มีต้นทุนการผลิตอ้อยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 8,085 เป็น 8,802 บาทต่อไร่ ทั้งนี้เป็นผลมาจากปัจจัยการผลิต เช่น ราคาน้ำมัน ปุ๋ย ยากำจัดศัตรูพืช ค่าแรงงานที่สูงขึ้น ประกอบกับการแข่งขันทางการค้าในตลาดเสรี ที่นับวันจะรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะในระดับภูมิภาคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ AEC (สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร, 2566)

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงสนใจศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกร ผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ปัจจัยสำเร็จที่ลดการเป็นหนี้ของเกษตรกรที่จะเป็นรูปแบบ การเสริมพลังเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย กลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามแนวคิด BCG Model แนวทางการเสริมพลังสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ให้สามารถลดปัจจัยเสี่ยงต่อการเป็นหนี้และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะเป็นแนวทางในการที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย รวมถึงเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ที่ตกอยู่ในสถานะที่ต้องแบกรับการเป็นหนี้จากการทำเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และร่วมเป็นพลังขับเคลื่อน เศรษฐกิจ BCG ที่เติบโต เกิดการกระจายรายได้ลงสู่ชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำ ชุมชนเข้มแข็ง มีความเป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนา เกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมพลังเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามแนวคิด BCG Model
3. เพื่อเสนอแนวทางการเสริมพลังสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนา เกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ให้สามารถลดการเป็นหนี้และพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. **รูปแบบการวิจัย** เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับปัจจัยการพัฒนา และแนวทางที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนา เกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี
2. **ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ** ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ กลุ่ม เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยที่ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 382 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยที่ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 192 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย จากตารางสำเร็จรูปของเครจซี่ และมอร์แกน และ 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง หรือมีประสบการณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ คัดเลือกแบบเจาะจง จากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยที่ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิก สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการด้าน

เศรษฐกิจฐานราก นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) มีผู้ร่วมสนทนากลุ่ม จำนวน 10 คน เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยที่ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการด้านเศรษฐกิจฐานราก นักวิชาการด้านการพัฒนาสังคม รวมทั้งสิ้น จำนวน 22 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี แบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพด้านครอบครัว จำนวนบุตร พื้นที่การปลูกอ้อย รูปแบบการปลูกอ้อย ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพปลูกอ้อย ระยะเวลาในการเข้าเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูเกษตรกร การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือกองทุนต่าง ๆ ในชุมชน โดยเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ ต้นทุนการเพาะปลูก เช่น ต้นพันธุ์ ปุ๋ย ยากำจัดศัตรูพืช กลไกราคาของตลาด นโยบายที่มุ่งใจการปลูกอ้อย เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) และตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการลดปัจจัยเสี่ยง ที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด และ 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ทำการศึกษาเอกสารและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมพลังเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามแนวคิด BCG Model หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์นำมาสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางการเสริมพลังสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ ด้านปัจจัยเกี่ยวกับการปลูกอ้อย ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการปลูก ขั้นตอนการบำรุง และขั้นตอนการเก็บผลผลิต ด้านปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความผันผวนของต้นทุนการผลิต เช่น ค่าต้นพันธุ์ ค่าเช่าที่ดิน ค่ายากำจัดศัตรูพืช ความผันผวนของค่าแรงงานแล้วค่าจ้างต่าง ๆ ความผันผวนของราคาซื้อผลผลิต หรือกลไกราคาผลผลิต ความผันผวนของผลผลิตที่ไม่ได้ตามเป้าหมาย และด้านปัจจัยแทรกอื่น ๆ ได้แก่ การกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) หรือสถาบันการเงินเพื่อลงทุนทำเกษตรหรือประกอบอาชีพอื่น ๆ การกู้ยืมเงินนอกระบบเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การกู้ยืมเงินเพื่อสร้างบ้าน/ซื้อบ้าน/ซื้อรถ การกู้ยืมเงินเพื่อรักษาตนเองหรือคนในครอบครัว การกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายฉุกเฉิน เช่น เกิดอุบัติเหตุ โดยปัจจัยที่

ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ปัจจัยแทรกอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.12 อยู่ในระดับมีผลมาก รองลงมา คือ ปัจจัยภายนอก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 อยู่ในระดับมีผลมาก และปัจจัยเกี่ยวกับการปลูกอ้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63 อยู่ระดับปานกลาง จากข้อมูลข้างต้นที่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร คือ ปัจจัยแทรกอื่น ๆ อาทิ การกู้ยืมเงินจากการกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) หรือสถาบันการเงินเพื่อลงทุนทำเกษตร หรือประกอบอาชีพอื่น ๆ การกู้ยืมเงินนอกระบบเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การกู้ยืมเงินเพื่อรักษาตนเองหรือคนในครอบครัว การกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายฉุกเฉิน

ผลการพัฒนารูปแบบการเสริมพลังเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามแนวคิด BCG Model ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจชีวภาพ ได้เสนอรูปแบบ “การนำซากอ้อยกลับคืนมาให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยใช้ประโยชน์” โดยวิธีการนำซากอ้อยกลับคืนมาให้ชาวเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อใช้ประโยชน์ คือ จัดทำโครงการรับซื้อซากอ้อยที่มีความมั่นคงและได้มาตรฐาน ส่งเสริมการใช้ซากอ้อยในอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น ผลิตไฟฟ้าชีวมวล ผลิตเอทานอล ผลิตกระดาษ ผลิตวัสดุก่อสร้าง รวมถึงการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีหรือการสนับสนุนอื่น ๆ แก่ผู้ประกอบการที่ใช้ซากอ้อยเป็นวัตถุดิบ สร้างเครือข่ายการขนส่งซากอ้อย โดยกระบวนการจัดตั้งระบบการขนส่งซากอ้อยจากไร่อ้อย ไปยังจุดรับซื้อหรือโรงงานอุตสาหกรรม ให้บริการขนส่งในราคาที่เหมาะสมเพื่อจูงใจเกษตรกรให้ขายซากอ้อย และประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อให้การสนับสนุนด้านการขนส่ง การสนับสนุนทางการเงิน คือ ให้เงินอุดหนุนหรือสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำแก่เกษตรกรเพื่อใช้ในการเก็บเกี่ยวและขนส่งซากอ้อย สนับสนุนการลงทุนในเครื่องจักรและอุปกรณ์สำหรับการเก็บเกี่ยวและขนส่งซากอ้อย การให้ความรู้และการฝึกอบรม โดยจัดการฝึกอบรมให้เกษตรกรเกี่ยวกับวิธีการเก็บเกี่ยวและขนส่งซากอ้อยอย่างถูกต้อง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์และมูลค่าของซากอ้อย สร้างความตระหนักถึงโครงการรับซื้อซากอ้อยและวิธีการเข้าร่วม ประโยชน์ของการนำซากอ้อยกลับคืนมาให้ คือ เพิ่มรายได้ให้เกษตรกร ลดต้นทุนการกำจัดซากอ้อย ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการใช้พลังงานหมุนเวียน สร้างงานในภาคอุตสาหกรรม ด้านเศรษฐกิจหมุนเวียน ได้ขอเสนอรูปแบบ “การส่งเสริมการนำของเหลือใช้จากการผลิตอ้อยมาใช้ใหม่” มีวิธีการส่งเสริมการนำของเหลือใช้จากการผลิตอ้อยมาใช้ใหม่ คือ การวิจัยและพัฒนา โดยสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อหาประโยชน์ใหม่ ๆ จากของเหลือใช้จากการผลิตอ้อย เช่น การผลิตพลังงานชีวมวล การผลิตวัสดุก่อสร้าง และการผลิตอาหารสัตว์ การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี คือ ให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีหรือการสนับสนุนอื่น ๆ แก่ผู้ประกอบการที่ใช้ของเหลือใช้จากการผลิตอ้อยเป็นวัตถุดิบ การสร้างเครือข่าย สร้างเครือข่ายระหว่างผู้ผลิตอ้อย ผู้แปรรูปอ้อย และผู้ใช้ของเหลือใช้จากการผลิตอ้อย เพื่ออำนวยความสะดวกในการซื้อขายและการใช้ประโยชน์จากของเหลือใช้ การให้ความรู้และการฝึกอบรม ให้ความรู้และการฝึกอบรมแก่เกษตรกรและผู้ประกอบการเกี่ยวกับวิธีการใช้ประโยชน์จากของเหลือใช้จากการผลิตอ้อยอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

แนวทางการเสริมพลังสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ให้สามารถลดการเป็นหนี้และพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย แนวทางการเสริมพลังสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ให้สามารถลดปัจจัยเสี่ยงต่อการเป็นหนี้และพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การจัดการระบบหนี้สินและการเงิน

มีแนวทาง คือ การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการการเงิน จัดอบรมเกี่ยวกับการวางแผนการเงินส่วนบุคคลและบัญชีครัวเรือน บัญชีเพาะปลูก การจัดทำงบประมาณ และการควบคุมค่าใช้จ่าย เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถจัดการหนี้สินและหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ใหม่ รวมไปถึงแผนการชำระหนี้ที่เป็นไปได้ ร่วมกันพัฒนาแผนการชำระหนี้ที่เหมาะสมและยืดหยุ่น โดยอาจพิจารณาเงื่อนไขการชำระที่สอดคล้องกับรายได้ตามฤดูกาลของเกษตรกร รวมถึงการสนับสนุนการเจรจากับเจ้าหนี้เพื่อปรับโครงสร้างหนี้ การเข้าถึงแหล่งทุนที่เหมาะสม ส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่มีดอกเบี้ยต่ำหรือมีเงื่อนไขที่เอื้อต่อเกษตรกร เช่น กองทุนหมู่บ้าน และ 2) การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพเกษตรกร โดยจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการปลูกอ้อยที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เช่น การเลือกใช้พันธุ์อ้อยที่เหมาะสม การใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่ทันสมัย และการจัดการดินและน้ำที่ดี รวมถึงการแปรรูปและสร้างมูลค่าเพิ่ม ส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากอ้อย เช่น การผลิตน้ำตาลทรายแดง สินค้าแปรรูปจากกากอ้อยสามารถเพิ่มมูลค่าและรายได้ให้กับเกษตรกร

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ใน 3 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยเกี่ยวกับการปลูกอ้อย ประกอบด้วย การจัดการในขั้นตอนเตรียมการและการปลูก การจัดการในขั้นตอนการดูแลและบำรุงผลผลิต และการจัดการในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิต 2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ความผันผวนของต้นทุนการผลิต ความผันผวนของค่าแรงงาน/ค่าจ้างต่าง ๆ ความผันผวนของราคารับซื้อผลผลิต และ 3) ปัจจัยแทรกอื่น ๆ ประกอบด้วย การกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) หรือสถาบันการเงินเพื่อลงทุนทำเกษตรหรือประกอบอาชีพอื่น ๆ การกู้ยืมเงินนอกระบบเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การกู้ยืมเงินเพื่อสร้างบ้าน/ซื้อบ้าน/ซื้อรถ การกู้ยืมเงินเพื่อรักษาตนเองหรือคนในครอบครัว การกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายฉุกเฉิน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พรทิพย์ แสงช่วง และศิวพงศ์ ธีรอำพน ได้ศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล พบว่า ผู้ที่เป็นหนี้ในระบบส่วนใหญ่ คือ เพศหญิง ระดับอายุต่ำกว่า 31 ปี มีระดับการศึกษาอยู่ระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายมีอาชีพเป็นพ่อค้า/แม่ค้า ซึ่งเป็นอาชีพที่มีระดับรายได้ที่ไม่แน่นอน ระดับรายได้ต่ำกว่า 7,000 บาท สถานภาพหย่าร้าง/แยกกันอยู่ จำนวนสมาชิกในครอบครัวมากกว่า 5 คน ขึ้นไป และจำนวนสมาชิกที่อยู่ในความดูแลรวมผู้ที่อยู่ในวัยเรียนและวัยเกษียณ จำนวน 2 คน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการกู้ยืมหนี้ของระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานคร คือ เพศ ตามด้วยปัจจัยด้านการบริการของแหล่งกู้ยืมนอกระบบ อาชีพ ระดับรายได้ต่อคนต่อเดือน สถานภาพของบุคคล (พรทิพย์ แสงช่วง และศิวพงศ์ ธีรอำพน, 2564) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ แพรวไพลิน จันทโรทัยศรี และคณะ ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร กรณีศึกษา อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า เกษตรกรที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด มีสถานะมีหนี้ จำนวน 311 ครัวเรือน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนหนี้สินของครัวเรือนภาคเกษตร คือ อายุ สถานภาพสมรส ค่าใช้จ่ายของครัวเรือนต่อปี ขนาดที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกการมีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเอง (แพรวไพลิน จันทโรทัยศรี และคณะ, 2567)

ผลการพัฒนารูปแบบการเสริมพลังเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามแนวคิด BCG Model ประกอบด้วย 1) การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ การฝึกอบรมการปลูกอ้อย การจัดการดิน การใช้เทคโนโลยีการเกษตร การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต สนับสนุนการวิจัยในการปรับปรุงพันธุ์อ้อยและการเพิ่มผลผลิต รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 2) การจัดการการเงินและหนี้สิน การจัดทำแผนการชำระหนี้ที่เหมาะสม และให้คำปรึกษาด้านการเงินเพื่อให้เกษตรกรสามารถจัดการหนี้สินได้อย่างมีประสิทธิภาพ การช่วยเหลือเกษตรกรในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุพัตรา กันนุช ได้ศึกษา รูปแบบการลดปัญหาหนี้สินตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มแรงงานนอกระบบ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก พบว่า รูปแบบการลดปัญหานี้สิน มีความสนใจแปรรูปผลิตภัณฑ์จากอ้อยดำ โดยมีความต้องการทำให้เป็นวงจร ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ เริ่มจากปลูกอ้อยในพื้นที่ เมื่อได้ผลผลิตจึงนำมาแปรรูปเป็นน้ำอ้อยและขนมจากอ้อยดำ นอกจากนี้ทางกลุ่มต้องการลดรายจ่ายในการซื้อปุ๋ยหรือยา ในการประกอบอาชีพเกษตรกร จึงทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ใช้เองในครัวเรือน การสร้างความเข้มแข็งด้วยเครือข่ายทางสังคม โดยการเสริมสร้างความเป็นชุมชน (สุพัตรา กันนุช, 2566) และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด สู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เกษตรกรได้สร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยทำการออกแบบพื้นที่ว่างบริเวณบ้าน ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังให้เป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร และทดลองปลูกผักสำหรับบริโภคในครัวเรือนมากกว่า 10 ชนิด ทำให้กลุ่มเกษตรกรแกนนำได้มีอาหารที่ปลอดภัยสำหรับใช้บริโภค (พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ, 2566)

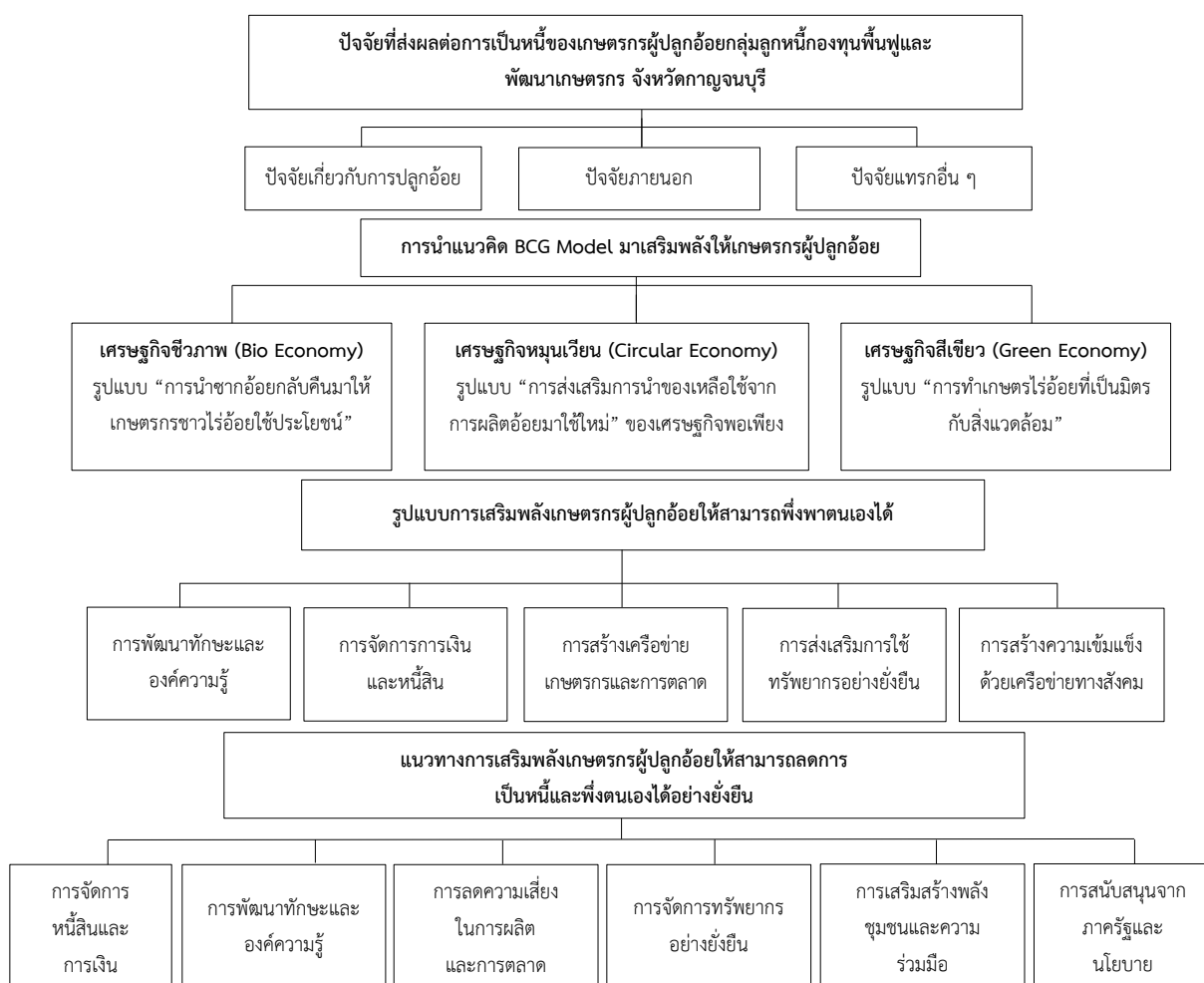
แนวทางการเสริมพลังสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ให้สามารถลดการเป็นหนี้และพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การจัดการหนี้สินและการเงิน การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการการเงิน การจัดทำงบประมาณ และการควบคุมค่าใช้จ่าย เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถจัดการหนี้สินและหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ใหม่ และ 2) การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เช่น การเลือกใช้พันธุ์อ้อยที่เหมาะสม การใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่ทันสมัย ส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากอ้อย ที่สามารถเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กวิน มุสิก และคณะ ได้ศึกษา แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย พบว่า แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพสามารถทำได้ดังนี้ ภาคเกษตรกร การจัดทำบัญชีครัวเรือน การชำระหนี้ตามกำหนด การเข้าถึงแหล่งเงินทุนและกู้เงินในระบบ (กวิน มุสิก และคณะ, 2562) ซึ่งยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ภัทร์ชนกรชัย อยู่รอด และสุริยะใส กตะศิลา ได้ศึกษา นวัตกรรมสังคมเพื่อการสนับสนุนเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พบว่า การแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร โดยซื้อหนี้และหลักทรัพย์จำนองของเกษตรกรจากสถาบันการเงินต่าง ๆ มาเป็นของกองทุน แล้วให้เกษตรกรผ่อนชำระหนี้กองทุน โดยไม่มีดอกเบี้ย ทำให้เกษตรกรสมาชิกไม่สูญเสียที่ดินทำกินและได้รับการส่งเสริมอาชีพ (ภัทร์ชนกรชัย อยู่รอด และสุริยะใส กตะศิลา, 2566) และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เสาวนีย์ สมันต์ตรีพร และคณะ ได้ศึกษา การบริหารความเสี่ยงและอันตรายของเกษตรกรผู้ปลูกพืชไร่ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตสังคม และด้านการเมืองและนโยบาย

รัฐบาล สามารถทำนายความสัมพันธ์การบริหารความเสี่ยง และอันตรายของเกษตรกรผู้ปลูกพืชไร่ จังหวัดนครสวรรค์ ได้ร้อยละ 78.4 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ เท่ากับ .964 และเพื่อป้องกันและลดความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกพืชไร่ จังหวัดนครสวรรค์ เกษตรกรผู้ปลูกพืชไร่ควรใช้สารเคมีตามความจำเป็น ควรเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของโรคและศัตรูพืช และควรลดรายจ่ายการปลูกพืช (เสาวนีย์ สมันต์ตรีพร และคณะ, 2563) โดยสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปิยะดา แนวประเสริฐ และวณิชชา ณรงค์ชัย ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ ($r = 0.334$) การสนับสนุนจากโรงงาน ($r = 0.334$) จำนวนปีการศึกษาสูงสุดของสมาชิกในครัวเรือน ($r = 0.313$) จำนวนเทคโนโลยีการผลิต ($r = 0.300$) จำนวนพื้นที่ปลูกอ้อย ($r = 0.175$) รายได้ต่อไร่ ($r = 0.104$) (ปิยะดา แนวประเสริฐ และวณิชชา ณรงค์ชัย, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่องนี้ ได้พบองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งสามารถแสดงได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การเสริมพลังเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร

การเชื่อมโยงจากปัจจัยที่ส่งผลกระทบเป็นหนี้ของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วยปัจจัย 3 ด้าน คือ 1) ปัจจัยเกี่ยวกับการปลูกอ้อย ประกอบด้วย การจัดการในขั้นตอนเตรียมการและการปลูก การจัดการในขั้นตอนการดูแลและบำรุงผลผลิต และการจัดการในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิต 2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ความผันผวนของต้นทุนการผลิต เช่น ค่าต้นทุนปุ๋ย ค่าเช่าที่ดิน ค่ายากำจัดศัตรูพืช ความผันผวนของค่าแรงงาน/ค่าจ้างต่าง ๆ และ 3) ปัจจัยแทรกอื่น ๆ ประกอบด้วย การกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. การกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายฉุกเฉิน นำมาสู่การนำแนวคิด BCG Model มาเสริมพลังให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อย ในด้านเศรษฐกิจชีวภาพ โดยการใช้ชีวมวลและพลังงานชีวภาพ ในรูปแบบ “การนำซากอ้อยกลับคืนมา ให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยใช้ประโยชน์” เศรษฐกิจหมุนเวียน ในรูปแบบ “การส่งเสริมการนำของเหลือใช้จากการผลิตอ้อยมาใช้ใหม่” และเศรษฐกิจสีเขียว ในรูปแบบ “การทำเกษตรไร่อ้อยที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” และได้รูปแบบการเสริมพลังเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยกลุ่มลูกหนี้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรในจังหวัดกาญจนบุรี ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ประกอบด้วย การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ การจัดการการเงินและหนี้สิน ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในตลาด และพัฒนาความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เช่น ผู้ประกอบการ แหล่งรับซื้อ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบเป็นหนี้ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือปัจจัยแทรกอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ย 4.12 อยู่ในระดับมีผลมาก รองลงมา คือ ปัจจัยภายนอก มีค่าเฉลี่ย 3.83 อยู่ในระดับมีผลมาก และปัจจัยเกี่ยวกับการปลูกอ้อย มีค่าเฉลี่ย 3.63 อยู่ระดับปานกลาง โดยการพัฒนาแบบการเสริมพลังเกษตรกรตามแนวคิด BCG Model คือ ด้านเศรษฐกิจชีวภาพ เช่น การนำซากอ้อยมาทำเป็นพลังงานทดแทน ด้านเศรษฐกิจหมุนเวียน เช่น การนำซังอ้อยมาทำวัสดุสำหรับปลูกเห็ดฟาง และด้านเศรษฐกิจสีเขียว เช่น การไม่เผาใบอ้อยแต่แต่งใบอ้อยเป็นปุ๋ยหมักในแปลง และแนวทางการเสริมพลังเกษตรกรผู้ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน เช่น การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ในการจัดระบบหนี้สิน การรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดกาญจนบุรี ควรส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในตลาด และพัฒนาความร่วมมือกับองค์กรภายนอก และ 2) สถาบันการเงินเพื่อลงทุนทำเกษตรจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ควรมีนโยบายลดอัตราดอกเบี้ยและขยายวงเงินการกู้ยืมให้กับเกษตรกร ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ 1) ควรยกระดับผลิตภัณฑ์แปรรูปจากอ้อยให้ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ของสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม 2) ควรเข้าร่วมโครงการกับศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม และศูนย์ส่งเสริมการส่งออก โดยที่หน่วยงานดังกล่าวจะมีฝ่ายออกแบบ และให้คำปรึกษาด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อพัฒนาทักษะและความชำนาญในการออกแบบผลิตภัณฑ์แปรรูปจากอ้อย และข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากของเหลือใช้จากการผลิตอ้อยอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างการนำของเหลือใช้จากการผลิตอ้อยมาใช้ใหม่ เช่น การผลิตไฟฟ้าชีวมวล การผลิตเอทานอล การผลิตกระดาษจากใบอ้อย การผลิตวัสดุก่อสร้าง การผลิตอาหารสัตว์ และ 2) ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งด้วยเครือข่ายทางสังคม โดยการเสริมสร้างความเป็นชุมชน สนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน การช่วยเหลือกันภายในชุมชน และการมีส่วนร่วมใน

กิจกรรมชุมชนต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ถนน ไฟฟ้า ระบบชลประทาน เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตและประสิทธิภาพในการผลิต

เอกสารอ้างอิง

- กวิน มุสิกกา และคณะ. (2562). แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 7(1), 111-125.
- ณัชนันท์ อัครเดชพาณิชย์ และทตมัล แสงสว่าง. (2564). การวิเคราะห์หาต้นทุนและผลตอบแทนจากการลงทุนปลูกอ้อยของชาวไร่อ้อยในอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ปีการเพาะปลูก 2562/2563. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 11(2), 1-14.
- ปิยะดา แนวประเสริฐ และวณิชชา ณรงค์ชัย. (2566). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการจัดการความเสี่ยงของครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 10(2), 239-268.
- พรทิพย์ แสงช่วง และศิวพงศ์ อีระอำพน. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในระบบของประชาชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 4(2), 59-69.
- พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ. (2566). รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารวิจัยวิชาการ, 6(3), 1-16.
- แพรวไพลิน จันทรโพธิ์ศรี และคณะ. (2567). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร กรณีศึกษาอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วารสารการจัดการและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 11(1), 227-240.
- ภัสรชนกรชัย อยู่รอด และสุริยะใส กตะศิลา. (2566). นวัตกรรมสังคมเพื่อการสนับสนุนเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 29(3), 120-133.
- สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร. (2566). รายงานการประเมินผลการดำเนินงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร สาขาจังหวัดกาญจนบุรี. กาญจนบุรี: เมืองกาญจน์การพิมพ์.
- สุพัตรา กันนุช. (2566). รูปแบบการลดปัญหาหนี้สินตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มแรงงานนอกระบบ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 17(2), 170-181.
- เสาวนีย์ สมันต์ตรีพร และคณะ. (2563). การบริหารความเสี่ยงและอันตรายของเกษตรกรผู้ปลูกพืชไร่ จังหวัดนครสวรรค์. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 8(1), 268-278.